

Wyrok z dnia 17 stycznia 2007 r.

I UK 225/06

Umowa między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Czechosłowacką o ubezpieczeniu społecznym, podpisana w Warszawie dnia 5 kwietnia 1948 r. (Dz.U. z 1949 r. Nr 6, poz. 34 ze zm.) nie reguluje spraw ubezpieczenia społecznego osób prowadzących pozarolniczą działalność. Powstanie obowiązku ubezpieczenia obywateli czeskich prowadzących na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej pozarolniczą działalność w okresie do dnia 1 maja 2004 r. reguluje art. 5 ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2007 r. Nr 11, poz. 74 ze zm.). W okresie po dniu 1 maja 2004 r. sytuację tych osób należy ocenić z punktu widzenia przepisów prawa właściwego, zamieszczonych w rozporządzeniu Rady (EWG) Nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych, osób prowadzących działalność na własny rachunek i do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie (Dz.U.UE Polskie wydanie specjalne 2004 Rozdział 05, Tom 01, s. 35).

Przewodniczący SSN Zbigniew Hajn, Sędziowie SN: Katarzyna Gonera, Herbert Szurgacz (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 17 stycznia 2007 r. sprawy z odwołania Kazimira G. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w B.-B. o objęcie ubezpieczeniem społecznym, na skutek skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 23 lutego 2006 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Katowicach do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Wyrokiem z dnia 7 lipca 2004 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Bielsku-Białej oddalił odwołanie Kazimira G. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w B.-B. z dnia 12 marca 2004 r., stwierdzającej, że Kazimir G. od dnia 1 stycznia 2003 r. podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu, rentowemu i wypadkowemu z tytułu prowadzenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej działalności gospodarczej jako wspólnik jednoosobowej Spółki z o.o. „D.P.”. Sąd Okręgowy ustalił, iż odwołujący się prowadził od dnia 12 lipca 1999 r. działalność gospodarczą jako jeden z trzech wspólników Spółki z o. o. W. Od dnia 22 grudnia 1999 r. po wykupieniu udziałów pozostałych wspólników wnioskodawca prowadzi Spółkę pod nową nazwą D.P. z siedzibą w C., jest jedynym wspólnikiem i pełni obowiązki prezesa zarządu. Zdaniem Sądu - wbrew stanowisku odwołującego się - obowiązek ubezpieczenia społecznego obywateli państw obcych został wyraźnie określony w art. 5 ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, który określa w jakich sytuacjach obywatele państw obcych nie podlegają obowiązkowi ubezpieczenia społecznego. Sytuacje wskazane w tym przepisie nie odnoszą się do odwołującego się. W ocenie Sądu podlega on ubezpieczeniu społecznemu określonemu w art. 6 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 8 ust. 6 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych jako wspólnik jednoosobowej spółki z o.o.

Wyrokiem z dnia 23 lutego 2006 r. Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń społecznych w Katowicach oddalił apelację Kazimira G. Sąd wskazał, iż zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 5 i art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.) osoby prowadzące pozarolniczą działalność podlegają obowiązkowo ubezpieczeniom: emerytalnemu i rentowemu oraz wypadkowemu. Stosownie natomiast do treści art. 8 ust. 6 pkt 4 tej ustawy za osobę prowadzącą pozarolniczą działalność uważa się między innymi wspólnika jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. W świetle przedstawionych przepisów Kazimir G. podlega wskazanym obowiązkowym ubezpieczeniom. Dla wyłączenia tego obowiązku nie ma znaczenia fakt, że skarżący jest Czechem. Z treści art. 5 ust. 2 powołanej ustawy wynika, że ubezpieczeniom społecznym określonym w tej ustawie nie podlegają jedynie obywatele państw obcych, których pobyt na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej nie ma charakteru stałego i którzy są zatrudnieni w obcych przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych, misjach, misjach specjalnych lub instytucjach międzynarodowych, chyba że

umowy międzynarodowe stanowią inaczej. Sąd Apelacyjny podzielił pogląd Sądu Okręgowego w Bielsku-Białej, że skarżący nie spełnia wskazanych powyżej warunków. W ocenie Sądu na „ubezpieczonym ciążył obowiązek wykazania, iż podlega już ubezpieczeniu społecznemu w związku z prowadzoną w Polsce działalnością pozarolniczą w swoim kraju”. Obowiązek taki wynika wprost z treści art. 232 k.p.c. Przerzucenie tej odpowiedzialności na organ rentowy, czy też na sąd, jest nieuzasadnione, zwłaszcza że strona była reprezentowana w toku postępowania przez zawodowego pełnomocnika. Nadto Sąd zwrócił uwagę, iż odwołujący się nie udowodnił faktu podlegania ubezpieczeniu społecznemu w Czechach.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku złożył pełnomocnik odwołującego się. Zarzucił naruszenie art. 386 § 4 k.p.c., poprzez brak zwrócenia sprawy do rozpoznania Sądowi pierwszej instancji w sytuacji, kiedy to sprawa wymagała przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości, w tym w szczególności z uwagi na brak powołania przez Sądy obu instancji dowodu z przesłuchania stron (na podstawie art. 232 k.p.c. w związku z art. 299 k.p.c.), w tym szczegółowego ustalenia, czy w stosunku do powoda nie zachodzi wyłączenie, o jakim mowa w art. 5 § 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych; art. 233 § 1 k.p.c., art. 316 § 1 k.p.c. w związku z art. 3 k.p.c., poprzez wyrokowanie przez Sądy obu instancji w oparciu wyłącznie o częściowo przeprowadzone postępowanie dowodowe z pominięciem wszechstronnej analizy wszystkich podniesionych przez strony okoliczności. Zarzucił także naruszenie art. 6 ust. 1 pkt 5 i art. 12 ust. 1 oraz art. 8 ust. 6 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych z rażącym pominięciem treści art. 5 tej ustawy, który wyłącza powoda od podlegania obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym, z uwagi na brak spełnienia przesłanki pobytu odwołującego się na terenie Polski. Skarżący podniósł, iż nawet w razie uznania, że ubezpieczony posiada miejsce stałego pobytu na terenie Polski, dochodzi do naruszenia rozporządzenia z dnia 14 czerwca 1971 r. numer 1408/71 (art. 14c lit. a) i rozporządzenia z dnia 21 marca 1972 r. numer 574/72 (art. 12a), które to przepisy (prawa europejskiego) mają bezpośrednie zastosowanie. Wskazując na okoliczności uzasadniające rozpoznanie kasacji podniósł, iż zaskarżone orzeczenie poprzez brak zwrócenia sprawy do rozpoznania przez Sąd pierwszej instancji celem uzupełnienia postępowania dowodowego, w tym w szczególności w zakresie dopuszczenia dowodu z przesłuchania stron, pominięcie oświadczeń powoda w zakresie jego czeskiego obywatelstwa i podlegania ubezpieczeniom na terenie Czech - „nie spełnia dążenia do osiągnięcia prawdy materialnej i oczywiście narusza

prawo". W uzasadnieniu wskazał, iż Kazimir G. nie posiada karty stałego pobytu w Polsce, jak też nie przebywa w Polsce, zaś specyfika miasta Cieszyna pozwala mu na podejmowanie czynności na rzecz D.P. Spółki z o.o. mimo stałego przebywania na terenie państwa Czeskiego. Okoliczności te zostały pominięte przez Sądy obu instancji, gdyż nie dopuszczono dowodu z przesłuchania stron. W ocenie pozwanego w niniejszej sprawie istnieje potrzeba dokonania wykładni prawa co do możliwych interpretacji i stosowania art. 5 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych zarówno przed jak i po integracji Polski z Unią Europejską.

Wskazując na powyższe wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach, ewentualnie także wyroku Sądu Okręgowego w Bielsku-Białej w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania w zakresie ustalenia rzeczywistej sytuacji powoda określającej przesłanki zakwalifikowania podleganiu ubezpieczeniom społecznym, w tym rozstrzygnięcia o kosztach postępowania i kosztach zastępstwa adwokackiego, za wszystkie instancje; ewentualnie wniósł o uchylenie zaskarżonych orzeczeń w całości i orzeczenie przez Sąd Najwyższy o uchyleniu w całości decyzji organu rentowego, a także rozstrzygnięcie o kosztach postępowania i kosztach zastępstwa adwokackiego, za wszystkie instancje.

Pełnomocnik odwołującego się dołączył do skargi kasacyjnej pismo Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w B.-B. z dnia 25 sierpnia 2004 r., w którym organ rentowy wskazał, iż Kazimir G. nie posiada obywatelstwa polskiego, nie zamieszkuje na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej ani też nie przebywa na jej terytorium na podstawie zgody na pobyt tolerowany, nie posiada statusu uchodźcy nadanego w Rzeczypospolitej Polskiej, nie korzysta z ochrony czasowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, nie jest zatem objęty obowiązkiem odprowadzania składek na ubezpieczenie zdrowotne. Pełnomocnik dołączył także pismo Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w B.-B. z dnia 10 maja 2005 r., w którym organ rentowy wskazał, iż w celu zwolnienia z opłacania składek na ubezpieczenia z tytułu prowadzonej w Polsce działalności gospodarczej Kazimir G. powinien przedłożyć w terenowej jednostce ZUS właściwej ze względu na siedzibę prowadzonej działalności formularz E-101, tj. zaświadczenie dotyczące ustawodawstwa właściwego, wystawiony przez uprawnioną instytucję zabezpieczenia społecznego w Czechach.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z natury rzeczy ustawodawstwa krajowe o ubezpieczeniu społecznym miały początkowo charakter regulacji narodowych, obejmujących wyłącznie własnych obywateli. Z czasem od tej zasady były wprowadzane wyjątki, czy to w drodze umów międzynarodowych (ratyfikowanych konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy), czy też w drodze regulacji krajowych, zawierających unormowania dotyczące wprost sposobu traktowania w zakresie ubezpieczenia społecznego obywateli państw obcych bądź też odsyłające do odpowiednich aktów prawnomiędzynarodowych. Do ujednoczenia zasad traktowania obywateli drugiego państwa w zakresie ubezpieczenia społecznego doszło w aktach prawnych Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, a następnie Unii Europejskiej, w stosunku do obywateli państw członków tej Wspólnoty. Od 1971 r. odpowiednie uregulowania zawiera Rozporządzenie Rady (EWG) nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych i ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie (Dz.U. UE L z dnia 5 lipca 1971 r. ze zm.). Stosunki między Polską a Czechosłowacją, a następnie Czechami, regulowała umowa o ubezpieczeniu społecznym z dnia 5 kwietnia 1948 r. (Dz.U. R.P. z 1949 r. Nr 6, poz. 34), a także przepisy krajowe dotyczące poszczególnych rodzajów ubezpieczenia społecznego w obydwu państwach. Z dniem uzyskania przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej (1 maja 2004 r.) zaczęły obowiązywać wprost i bezpośrednio przepisy powołanego już rozporządzenia Rady 1408/71.

Rozpoznawana sprawa dotyczy objęcia obowiązkiem ubezpieczenia od dnia 1 stycznia 2003 r., obejmuje więc okres zarówno sprzed członkostwa Polski w UE, jak i po dacie 1 maja 2004 r. Wobec zarysowanej powyżej zmiany stanu prawnego w związku z członkostwem Polski (i Czech) w UE, rozważenia wymaga najpierw sytuacja wnioskodawcy w okresie do 1 maja 2004 r.

Umowa o ubezpieczeniu społecznym z 1948 r. nie regulowała sprawy ubezpieczenia społecznego osób prowadzących działalność gospodarczą. Przepis art. 1 tej umowy deklaruje zasadę równego traktowania obywateli drugiego Państwa z własnymi obywatelami w prawie do ubezpieczenia społecznego. Według jego ust. 2, przy wykonywaniu wszystkich działań ubezpieczenia społecznego mają zastosowanie (z zastrzeżeniami, o których mowa w ust. 3 do 6) przepisy prawa Państwa, na którego obszarze jest wykonywane zatrudnienie, miarodajne dla ubezpieczenia. Ograniczenie postanowień umowy do grupy pracowników jest zrozumiałe w związku z ograniczonym dawniej zakresem podmiotowym ubezpieczenia społecznego. W

Polsce początek ubezpieczeniom osób prowadzących działalność gospodarczą dało ubezpieczenie społeczne rzemieślników (por. ustawę z dnia 8 czerwca 1972 r. o ubezpieczeniu społecznym rzemieślników, Dz.U. Nr 23, poz. 165 ze zm.).

Co się tyczy prawa krajowego, to ustawa z dnia 18 grudnia 1976 o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. 1989 r. Nr 46, poz. 250 ze zm.) wyraźnie ograniczała swój zakres podmiotowy do osób mających obywatelstwo polskie (art. 1). W stosunku do prowadzących działalność gospodarczą nie wprowadzała w tym względzie zmian ustawa z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych, określająca zakres obowiązkowych ubezpieczeń społecznych w Polsce. Wymieniona ustawa w art. 4 ust. 2 wprowadzała zasadę, w myśl której nie podlegają ubezpieczeniom społecznym określonym w ustawie obywatele państw obcych, których pobyt w Polsce nie ma charakteru stałego, chyba że umowy międzynarodowe stanowią inaczej. Identyczne sformułowanie zawiera art. 5 ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.). W dalszych przepisach tej ustawy (art. 6) ustawodawca określił kategorie osób fizycznych podlegających na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym. Należą do nich osoby prowadzące pozarolniczą działalność (punkt 5). W art. 8 ustawy ustawodawca sprecyzował pojęcie poszczególnych kategorii osób fizycznych objętych ubezpieczeniem. Od dnia 1 stycznia 2003 r., w konsekwencji zmiany treści art. 8 ustawą z dnia 18 grudnia 2002 r., za osobę prowadzącą pozarolniczą działalność uważa się między innymi. wspólnika jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz wspólników spółki jawnej, komandytowej lub partnerskiej (art. 8 ust. 6 pkt 4).

Mając na uwadze przytoczone unormowania należy dojść do wniosku, że skoro umowa polsko czechosłowacka o ubezpieczeniu społecznym z 194 r. (zasada pierwszeństwa umów międzynarodowych przewidziana w art. 5 ust. 2 ustawy systemowej) nie regulowała ubezpieczenia społecznego prowadzących pozarolniczą działalność obywateli umawiających się stron, powstanie obowiązku tego ubezpieczenia na gruncie przepisów krajowych zależało od tego, czy pobyt wnioskodawcy na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej miał charakter stały, czy też nie miał takiego charakteru (art. 5 ust. 2 ustawy systemowej). Wymieniona kwestia, jak słusznie podnosi skarżący w skardze kasacyjnej, nie stała się przedmiotem ustaleń Sądu. Nieprzydanie przez Sąd Apelacyjny (ale również przez Sąd Okręgowy) żadnego zna-

czenia temu elementowi art. 5 ust. 2 ustawy systemowej stanowi jego błędną interpretację i trafnie zostało przez skarżącego wskazane jako podstawa skargi kasacyjnej. Już ta okoliczność uzasadnia uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Rozpoznając sprawę ponownie Sąd uwzględni ponadto istotną okoliczność, że z momentem uzyskania członkostwa przez Polskę w Unii Europejskiej (1 maja 2004 r.) uległ zmianie stan prawny w przedmiocie traktowania w zakresie ubezpieczeń społecznych obywateli państw członkowskich Unii, przebywających na terenie Polski. Sąd Apelacyjny w ogóle nie uwzględnił faktu, że od dnia 1 maja 2004 r. poza przepisami krajowymi zastosowanie znajdują przepisy rozporządzenia Rady (EWG) nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników, osób prowadzących działalność na własny rachunek i do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie, a także przepisy rozporządzenia wykonawczego nr 547/72 z dnia 21 marca 1972 r. ustalające sposób stosowania rozporządzenia 1408/71. Przyznanie art. 5 ust. 2 ustawy systemowej oraz art. 6 i 8 tej ustawy wyłączności w zakresie ustalenia podlegania ubezpieczeniom nie jest trafne.

Ponieważ, jak wcześniej ustalono, umowa polsko-czechosłowacka nie reguluje spraw objęcia ubezpieczeniem prowadzących pozarolniczą działalność, a także z tej przyczyny, iż rozporządzenie zastępuje postanowienia każdej konwencji o zabezpieczeniu społecznym wiążącej wyłącznie dwa lub więcej państw członkowskich (art. 6 pkt a rozporządzenia), chyba że określone postanowienia konwencji o zabezpieczeniu społecznym, do których państwa członkowskie przystąpiły przed wejściem w życie rozporządzenia są korzystniejsze dla beneficjentów, o ile postanowienia te są wymienione w załączniku III (art. 7 ust. 2 pkt c) - co jednak nie ma miejsca, ponieważ umowa polsko-czechosłowacka nie została wymieniona w załączniku III do rozporządzenia - w rozpoznawanej sprawie znajdują zastosowanie odpowiednie przepisy rozporządzenia dotyczące ustawodawstwa właściwego dla obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej, prowadzących działalność gospodarczą na własny rachunek na terytorium innego państwa. Przepisy rozporządzenia 1408/71, analogicznie jak inne akty unijne rangi rozporządzenia, obowiązują wprost i bezpośrednio na terytorium państw członkowskich, a w razie sprzeczności z prawem krajowym mają przed nim pierwszeństwo. Celem tych uregulowań jest, między innymi,

zapobieżenie tzw. konfliktowi ustawodawstw, tzn. sytuacji, gdy dana osoba objęta byłaby równocześnie więcej niż jednym ustawodawstwem.

Ogólne zasady dotyczące prawa właściwego w przypadku różnych rodzajów zatrudnienia określają przepisy tytułu II, art. 13 - 17a (9). Okoliczności sprawy zdają się wskazywać (zastrzeżenie to jest potrzebne ze względu na brak dokonania przez Sąd Apelacyjny stanowczych i jednoznacznych ustaleń) na zastosowanie w sprawie przepisu art. 14c (5) rozporządzenia, dotyczącego szczególnych zasad mających zastosowanie w przypadku osób będących równocześnie pracownikami najemnymi na terytorium jednego państwa członkowskiego i prowadzących działalność na własny rachunek na terytorium innego państwa członkowskiego. Osoby takie podlegają ustawodawstwu państwa członkowskiego, na którego terytorium wykonują pracę za wynagrodzeniem, lub, jeżeli są zatrudnione na terytorium dwóch lub więcej państw członkowskich, ustawodawstwu określoneemu zgodnie z art. 14 ust. 2 lub 3, chyba że lit. b stanowi inaczej. Ten ostatni przypadek, przewidujący wyjątek od zasady jedności ustawodawstwa, odnosi się do enumeratywnie określonych przypadków, zamieszczonych w załączniku VII do rozporządzenia i przewiduje między innymi sytuację prowadzenia działalności na własny rachunek w Czechach oraz zatrudnienia za wynagrodzeniem w innym państwie członkowskim.

Z przytoczonych motywów orzeczono jak w sentencji wyroku.

=====